

Róbert Péter:

EGYENRUHÁSOK A DÖBRENTEI UTCA 8.-BAN

Egy budai ház és lakói

Saly Noémi neve jól ismert a főváros történetének barátai körében. Számos könyve és írása mutatja be városunk múltját, előadások sora hozott közelebb sokakat ehhez a gyönyörű témához. Legújabb gyöngyszeme ennek a láncnak a *Micsoda népek...* címmel, az Ab Ovo Kiadó gondozásában megjelent terjedelmes kötet, amely a Döbrentei utca 8. szám alatti házat és lakóit állítja elénk.

A mű keletkezésének ötletéről és a szorgalmas gyűjtőmunkáról a szerző a könyv elején számol be, majd a ház helyszínéről és építéséről tudósít. A millennium évében elkészült bérházat maga Hauszmann Alajos tervezte a Kégl család számára, de később Gschwindt szeszgyáros vette meg. Hamarosan műhelyek, irodák nyíltak a kedvező fekvésű épületben, tulajdonosaik kevésbé előkelő származásával színesítve annak összetételét. A tisztviselők mellett sok a szabó; némely foglalkozás mára megszűnt, például a hivatalszolga, a segéd házfelügyelő (utóbbit vicének nevezték, de már a házmester is a múlté).

A könyv további részében Szomszédaim címmel 1895-től, éves bontásban sorra veszi a ház lakóit, de nemcsak egyszerű listát készítve, hanem képes életrajzuk után rokonságuk, ismeretségeik, társadalmi helyzetük elemzését is adva. Említést tesz cselédeikről is, akik szintén bekerültek a lakók nyilvántartásába. Éltek itt híres emberek is, némelyikkel történelmi, tudományos vagy művészeti munkák lapjain találkozhatunk.

Sok a katonatiszt: valamely okból szeretik ezt a polgári bérházat. Bolla Kálmán (1840–1906) – aki 16 éves korában, még közvitéztként öltötte magára a császári és királyi haderő akkor még fehér uniformisát – császári-királyi kamarási rangot szerzett és altábornagyként vonult nyugdíjba. Jogász fiát, aki szintén itt lakott, 1951-ben felakasztották. Braun József (1857–1918) lovassági tábornok, a magyar királyi Honvéd Főparancsnokság vezérkari főnöke, a Ludovika parancsnoka, a háború végén meghal, nem éri meg az összeomlást. A szintén lovassági tábornok báró Gaudernák József, a magyar nemesi testőrség kapitánya nem volt ilyen szerencsés, 1924-ben halt meg. Neki volt a házban elsőként telefonja. Mivel katonacsaládból származott, fiait is katonának nevelte; lányai többnyire tisztfeleségek lettek, a kivétel Olga, de az ő férje is „szakmabeli”, a budapesti fegyvergyár igazgatója. Beniczek József (1866–1930) címzetes altábornagy az első világháborúban szerzett kitüntetések (ahogy szinte mindenki a felsoroltak közül), 1919-ben nyugalomba vonult, ám 1921. szeptember 1-jével visszahelyezték a tényleges állományba; végül 1924. február 1-jével került véglegesen nyugállományba. Braun-Vimmer Viktor (1880–1947) haditengerésztiszt, majd a nyugállományba helyezésekor (1930. január 1.) folyamőr főkapitány a már említett Gaudernák József Irén nevű lányát vette el. Nevének második tagját úgy szerezte, hogy 37(!) évesen, 1918. január 11-én örökbe fogadták, így lett braunwehri Braun-Wimmer Viktor. Érdekelte az irodalom, megírta visszaemlékezéseit, és zeneszerzőként is ismert, keringőit játszották.

Klára József (1872–1945) 1924. január 1-jén nyerte el a tábornoki rendfokozatot. Harminckét hónapot töltött az első világháború orosz, olasz, szerb és francia harcterein, majd a Nemzeti Hadsereg, illetve a magyar királyi Honvédség 2. hadosztálya 2. dandárjának parancsnoka lett.

Aki a legmagasabb rangot érte el: Kárpáthy Kamilló (1876–1952) gyalogsági tábornok, a magyar királyi Honvédség főparancsnoka 1930 és 1935 között. A tábornok 1934–35-ben az egyik földszinti lakást bérelte. Kárpáthy apja magyar királyi csendőr százados volt; 1877-ben hunyt el Kassán. Kárpáthy a kassai császári és királyi katonai alreáliskola elvégzése után a császári és királyi morva-fehértemplomi katonai főreáliskola növendéke, majd a bécsi császári és királyi Hadiiskolán tanult (1907–1909). Frontszolgálat után az őszi-rózsás forradalom foglya, majd nyugalományba vonul, de 1920-ban ismét beöltözik, és 1923-ban már a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam parancsnoka. 1935-ig ő a hadsereg vezérkari főnöke. 1942-től felsőházi tag. Kitelepítve halt meg egy kis jász-sági faluban.

Papházy Kornél ezredes a császári és királyi 82. gyalogezred parancsnokaként harcolt Galiciában és Erdélyben. Reichart József ezredes szervezte meg a közös hadsereg első telefonos osztagát. Említhetjük még Vladimir Vladimirovics Malama cári tábornokot, aki a 30-as évekig lakott itt; iparművész felesége visszajött és az ostrom után még tolmácsolt a szovjet katonáknak. 1919-től folyt lakásában az ellenforradalmi szervezkedés, itt működött Pjotr Glazenapp altábornagy Fehér Légijóának parancsnoksága, ők főleg az itt ragadt orosz hadifoglyokat toborozták a vörösök ellen. A Malama-szalomban nagy társasági élet folyt, gyakran meghívták a budapesti katonai attasékat, akiket az orosz polgárháborúba való beavatkozásra igyekeztek rávenni. Néha Horthy Miklós is megjelent, aki régebről ismerte az orosz főnemest. Nem volt egyedül, mert a tábornoknak 1895-től voltak magyar kapcsolatai. Kaukázusi főkormányzóként vendégül látta gróf Zichy Jenő tudományos expedícióját, és kísérőket adott melléjük további útjukra. Az első világháború végén magyar huszárhadosztály állomásozott ukrainai birtokán, így összebarátkozott a magyar tisztekkel. Az emigrációban elfogytak anyagi tartalékai, magyar újságcikkek szerint nyelvórát adott és maga sodorta cigarettáit.

Kisebb rangú, de állítólag nagyon jóképű volt az 1944-ben ide beszállásolt Kubicza János főhadnagy, aki az itt lakó Kraft fakereskedő család lányát vette feleségül. A ludovikás tiszt 1949-től segédmunkás volt, de 1956-ban a „mecseki láthatatlanok” közt, a szovjet csapatok ellen hasznosította katonai ismereteit. Szerencséjére november végén Jugoszláviába disszidált, így hosszú életet élhetett még; a 90-es évek elején írta meg emlékeit a mecseki harcokról.

Saly Noémi részletesen ír a katona lakókról, közli a vonatkozó dokumentumokat a parancsoktól, újságcikkektől kezdve a visszaemlékezésekig, gyászjelentésekig. Nagy szerepet szentel a családi háttérnek, a feleségek és gyermekek nem maradhatnak ki. Korabeli szokások-

hoz képest több a válás, mint a civileknél! Sok az idegen származású személy, a nevek gyakran magyarosítottak.

Laktak itt a katonasággal kapcsolatba került más hivatásúak is. Micskey Kálmán (1847–1918) jogász a hadbírói hivatást választotta, és úgy látszik nem bánta meg, mert hadbíró ezredes, majd tábornok lett. Vagyont nem szerzett, erről tanúskodik nyugdíjmelési kérelme. Thomán Miklós (1861–1944) vezértörzsorvos nemcsak kiváló sebész volt, de a világháborúban az Isonzó-hadsereg egészségügyi főnöke. Felesége sikeres zeneszerző volt.

Szilassy Aladár orvos csak 32 évet élt, de ő volt a magyar cserkészmozgalom megalapítója, Simon István detektív főfelügyelő réme volt a két háború között a bűnözőknek.

Megállapíthatjuk, hogy a fegyveres testületek e házban lakott tagjai nem vettek részt a háború alatti szélsőséges cselekményekben, egyetlen kivétel Kula László rendőrfőtanácsos, aki ezért 1946-ban egy évet kapott. Az első emeleten lakott Medve Zoltán Krassó-Szörény megye főispánja, „az utolsó hongyarapító”. Büszke címét annak köszönhetette, hogy 1913-ban Ada-Kaleh szigetének Magyarországhoz csatolását ő közölte hivatalosan a török kormányzóval. (1972-ben a Duna-szabályozáskor a sziget víz alá került.) Medve Zoltán címe később nem volt helytálló, mert 1918-ban a vereséget szenvedett Románia kárpáti határát pár kilométerrel módosították Magyarország javára – néhány hónapra!

Művészek is éltek a házban, szép számmal. Hubay János hegedűművész, zeneszerző, külföldön is jól hangzó nevét ma emléktábla hirdeti. Festő- és fotóművészek – köztük nők is – talán a dunai panoráma miatt kedvelték itteni otthonaikat. Gróf Zichy István – aki 1934 és 1944 között a Magyar Nemzeti Múzeum (vagy ahogy akkor nevezték: Magyar Történelmi Múzeum) főigazgatója volt; művészettörténészként sokat kutatott és írt még a háború után, vidéken is, de ezek a munkái megsemmisültek. Más tudományok művelői is laktak a házban, közülük talán a leghíresebb Méhely Lajos zoológus, aki később tehetségét méltatlan módon a fajelmélet szolgálatába állította. Idős kora miatt népbíróvási tárgyalását 1946-ban a lakásán tartották, 10 évet kapott. Kollégája, Méhes Gyula nem politizált, megmaradt az állattannál; itt halt meg a házban.

Néhány nevet ragadtunk csak ki a több száz közül, pedig mindegyik lakó megérdemelné! Saly Noémi szerénységére jellemző, hogy saját családjával csak műve legutolsó fejezetében találkozunk, pedig az ő sorsuk is tükrözi a 20. század zaklatott történelmét. Az úkapa honvéd huszárszázados, ott van a felmenők közt Francsek Imre, a Széchenyi fürdő tervezője és Lugosi Béla, a Nemzeti Színház művésze, aki később Hollywoodban lett sztár, Drakula megjelenítőjeként. Édesapja, Saly Géza, aki a Don-kanyarban haditudósító, majd a kijevei katonai rádió parancsnoka volt. Tíz évet kell kényszermunkán eltöltenie a Szovjetunióban. Noha részt vesz az 1956-os forradalomban, elkerülte a megtorlást, 1958-ban halt meg.

Saly Noémi könyve nemcsak letehetetlenül érdekes olvasmány, hanem történelmi tanulmány is, szemet gyönyörködtető képanyaggal. Más budapesti házak is megérdemelnének egy ilyen könyvet!

Saly Noémi: Micsoda népek... Ab Ovo Kiadói Kft., Budapest, 2019.